

Kazimierz Łastawski

"Kres „zimnej wojny” :
bezpieczeństwo europejskie w
procesie zmiany międzynarodowego
układu sił", Jerzy Stańczyk, Toruń
2004 : [recenzja]

Polityka i Społeczeństwo nr 2, 238-241

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Kazimierz Łastawski**JERZY STAŃCZYK: *KRES „ZIMNEJ WOJNY”.
BEZPIECZEŃSTWO EUROPEJSKIE W PROCESIE
ZMIANY MIĘDZYNARODOWEGO UKŁADU SIŁ***
WYD. ADAM MARSZAŁEK, TORUŃ 2004, 508 SS.

Zasłużone w zakresie publikacji politologicznych Wydawnictwo Adama Marszałka w Toruniu wydało nową monografię Jerzego Stańczyka pt. *Kres „zimnej wojny”*. Praca charakteryzuje zasadnicze problemy bezpieczeństwa europejskiego, a zwłaszcza funkcjonowanie i rozpad dwubiegunowego systemu bezpieczeństwa, oraz stanowi analizę okresu przejściowego w Europie po rozpadzie Układu Warszawskiego, RWPG, Związku Radzieckiego i zjednoczeniu Niemiec. Racjonalnie dowodzi, że zakończenie „zimnej wojny” to nie jednorazowy akt, ale złożony proces, w którym bezpieczeństwo kontynentu miało wiele aspektów, zarówno ułatwiających (głównych), jak i utrudniających (mniej istotnych) pokojowy rozwój państw europejskich.

Autor jest politologiem od wielu lat specjalizującym się w problematyce bezpieczeństwa europejskiego. Już kilka lat temu opublikował dwie książki na podobne tematy: *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa* (ISP PAN, Warszawa 1996) i *Przeobrażenia międzynarodowego układu sił w Europie na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych* (ISP PAN, Warszawa 1999). Był przez kilka lat adiunktem Wydziału Strategiczno-Obronno Akademii Obrony Narodowej oraz Instytutu Studiów Politycznych PAN. Obecnie pracuje w Akademii Podlaskiej.

Praca ma charakter problemowo-chronologiczny. Składa się z przedmowy (autorstwa prof. dr. hab. Bogusława Mrozka), wstępu, trzech zasadniczych rozdziałów, zakończenia, bardzo obszernej bibliografii (s. 279–330), bogatych załączników (aneksów), zajmujących

łącznie aż 175 stron książki (s. 331–506), oraz krótkiego streszczenia w języku angielskim (s. 507–509). Tekst wzbogacają również schematy wewnątrz rozdziałów, eksponujące tezy Autora. Zasadnicze konstatacje recenzowanej książki są zbieżne z treścią jego poprzedniej pracy pt. *Przeobrażenie międzynarodowego układu sił w Europie na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych*.

Praca Jerzego Stańczyka wieloaspektowo ujmuje problematykę bezpieczeństwa europejskiego nie tylko – jak wskazywałby tytuł – po zimnej wojnie, ale i kilkadziesiąt lat wcześniej w sytuacji istnienia dwóch bloków i konfrontacji zimnowojennej. Autor odchodzi od przyjmowanego przez wiele lat w Polsce łączenia pojęcia „bezpieczeństwo” z zagadnieniami politycznymi i militarnymi. Do analiz włącza również historyczne aspekty blokowego systemu bezpieczeństwa europejskiego oraz wybrane aspekty polityczne, militarne, ekonomiczne i społeczne. Znaczną uwagę skupia na kwestiach geopolitycznych i geostrategicznych.

Zarówno tytuł, jak i podtytuł wskazują na schyłek konfrontacji zimnowojennej i ewolucję systemu bezpieczeństwa europejskiego. Natomiast dwa pierwsze rozdziały (s. 23–124) mają charakter wprowadzający i dopiero rozdział trzeci w całości dotyczy ewolucji systemu bezpieczeństwa europejskiego i wygaszania zjawisk zimnowojennych. Takie ujęcie umożliwia porównanie reguł konfrontacji blokowej z dominującym dziś w Europie systemem kooperatywnego bezpieczeństwa. Dla pełnego ujęcia treści bardziej właściwy byłby jednak tytuł: „Rozwój, przemiany i kres zimnej wojny”. Można przypuszczać, że Wydawca wybrał tytuł bardziej handlowy.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym „Doniosłość bezpieczeństwa europejskiego” Autor charakteryzuje szczególne miejsce Europy jako rejonu konfrontacji międzysystemowej, skupienia ogromnych środków militarnych ze strony NATO i Układu Warszawskiego w rozwoju stosunków międzynarodowych po II wojnie światowej. W dalszej części rozdziału wskazuje na rozwój odprężenia w stosunkach Wschód – Zachód i pozytywną rolę wieloletniego procesu KBWE (od 1 stycznia 1995 roku Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie – OBWE). Wraz z odprężeniem na linii Wschód – Zachód wskazuje na postępujące upodmiotowienie Europy w stosunkach międzynarodowych, a zarazem rozwój procesu KBWE oraz szersze stosowanie środków budowy zaufania, a także kontrolowanego rozbrojenia.

Rozdział drugi pt. „Realia powojennego status quo w Europie” charakteryzuje powojenny układ sił na kontynencie europejskim. Autor wychodzi w nim od zaprezentowania początków kształtowania się ładu jałtańsko-poczdamskiego i realiów dwublokowego systemu bezpieczeństwa europejskiego z dominującą w nim rolą USA (na zachodzie) i Związku Radzieckiego (na wschodzie). Wskazuje też na oddziaływanie podzielonej Europy na całość stosunków międzynarodowych i czynniki przyczyniające się do rozwoju przeobrażeń politycznych kontynentu.

W rozdziale trzecim zatytułowanym „Ewolucja systemu bezpieczeństwa europejskiego” Autor kompetentnie zarysowuje zarówno przesłanki, jak i procesy pokojowej ewolucji stosunków europejskich. W ślad za Zbigniewem Brzezińskim wskazuje, iż przemiany europejskie na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych były „trzecią wielką transformacją” w polityce światowej XX wieku (s. 185). Jedynie na terenie byłej Jugosławii przybrała ona zbrojny charakter, doszło do walk bratobójczych, zbrojnego zaangażowania NATO i wprowadzenia międzynarodowych sił pokojowych. Doszło do rozpadu federacji jugosłowiańskiej na Serbię i Czarnogórę, Macedonię, Bośnię i Hercegowinę, Chorwację i Słowenię.

Procesy przemian europejskich Jerzy Stańczyk ocenia zarówno poprzez analizy o charakterze ilościowym, jak i w skali jakościowej i instytucjonalno-funkcjonalnej. Dokonuje różnorodnych klasyfikacji nowego miejsca i roli ogółu państw europejskich, a zwłaszcza państw nazywanych przez niego „postsocjalistycznymi” (s. 196). Znaczną uwagę poświęca postępującemu procesowi odprężenia, likwidacji określonych rodzajów broni w Europie i rozbudowie środków zaufania. Wskazuje przy tym na trudne do przewyciężenia skutki podziałów politycznych i ekonomicznych oraz ciężący dalej „uskok cywilizacyjny” między wschodnią i zachodnią częścią Europy.

Autor w szczególny sposób wyeksponował sto kilkadziesiąt załączników skupionych w 22 grupach tematycznych. Wzbogaciły one treść pracy, zawierając m.in. ogólne dane o Europie, ujęcia geopolityczne, struktury NATO i Układu Warszawskiego, porównanie potencjałów militarnych obu bloków, rozmieszczenie sił zbrojnych w Europie, możliwości działań militarnych, stan gospodarki europejskiej, proces KBWE, zjednoczenie Niemiec, rozpad Jugosławii, rozpad ZSRR, a nawet zdjęcia ważnych wydarzeń i ilustracje satyryczne.

W bardzo rzetelnej pracy Jerzego Stańczyka występują również kwestie dyskusyjne. Nie zgadzam się z konkluzjami Autora zbyt wyso-

ko oceniającego rolę Grupy Wyszehradzkiej i porównanie jej do państw Beneluksu (s. 255). Eksponując aspekty polityczno-militarne, zbyt skromnie ujmuje rolę Unii Europejskiej (s. 260), sytuując ją prawie na równi z UZE. Jego ocena międzynarodowej roli Unii Europejskiej wyraźnie odbiega bowiem od ocen takich specjalistów jak Ryszard Zięba czy Dariusz Milczarek. W kolejnych wydaniach proponowałbym ograniczenie podawania w przypisach licznych prac mało znaczących autorów, bo recenzowana praca wskazuje, że obecna wiedza Autora w tym zakresie jest większa aniżeli zawarta w wielu cytowanych pozycjach sprzed lat.

Konkludując, uważam, że praca Jerzego Stańczyka przynosi wielostronne analizy jednego z najważniejszych problemów współczesnej Europy. Autor dobrze wykorzystał bogatą bazę źródłową, dokonał trafnych ocen i rzetelnie uzasadnił stawiane tezy. W całości jego praca stanowi udaną monografię z zakresu współczesnego procesu rozwoju wielu aspektów bezpieczeństwa europejskiego. Może zainteresować specjalistów, ale również dziennikarzy i studentów, zwłaszcza nowego kierunku studiów – europeistyki.